

Lych, V. M. "Naukovo-metodychni osnovy vidtvorennia trudovoho potentsialu Ukrainy" [Scientific and methodological bases of reproduction of labor potential of Ukraine]. *Avto-ref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.02.03, 2005.*
Mandel, I. D. *Klasternyy analiz* [Cluster analysis]. Moscow: Finansy i statistika, 1988.
Novikova, M. M., and Nebylytsia, O. A. "Metodychny pidkhd do vymirivannia potentsialu kar'iernoho rostu personalu" [Methodical approach to measuring potential career staff]. *Visnyk TNEU*, no. 3 (2010): 105-114.
Ponomarenko, V. S., Trydid, O. M., and Kyzym, M. O. *Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy* [Enterprise development strategy in the crisis]. Kharkiv: INZHEK, 2003.

Pysarenko, S. M., and Syrota, S. H. "Kryterii i pokaznyky otsinky sotsialno-trudovoho potentsialu" [Criteria and indicators for assessing the social and labor potential]. In *Sotsialno-trudovyi potentsial: teoriia i praktyka*, 58-62, 1994.
Sotsialno-trudovyi potentsial: teoriia i praktyka [Social and employment potential: Theory and Practice]. Kyiv: Naukova dumka, 1994.
Upravlenie chelovecheskimi resursami [Human Resource Management]. St. Petersburg: Piter, 2002.
Vostriakov, O. V. "Teoretyko-metodychni zasady formuvannia zbalansovanoi systemy upravlinnia pidpriemstvom" [Theoretical and methodological basis for creating a balanced system management]. *Avto-ref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.06. 01, 2006.*

УДК 347.441.14:338.43

ГОТОВНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДОТРИМУВАТИСЯ ПРАВИЛ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ

© 2014 ШИБАЄВА Н. В.

УДК 347.441.14:338.43

ШИБАЄВА Н. В. Готовность субъектов хозяйствования соблюдать правила как составяющая эффективности регуляторной политики

Стаття присвячена одній зі складових ефективності регуляторної політики: готовності економічних суб'єктів, що діють в аграрній сфері, виконувати вимоги регуляторних актів. У статті проведено дослідження і порівняння існуючих підходів до економічного аналізу готовності дотримуватися правил, що передбачає регуляторна політика. Такий аналіз дозволяє встановити, як існуючі підходи пояснюють поведінку суб'єктів аграрної сфери та створює теоретичні передумови для можливого емпіричного аналізу ефективності регуляторних дій з боку держави. У статті зроблено висновки про те, що неокласична теорія при поясненні поведінки економічних суб'єктів акцентує увагу на обчисленні співвідношення прибутку – витрати. При певній обмеженості даного підходу варто включити дані змінні в модель, що пояснює дотримання суб'єктами вимог регуляторної політики. Однак також існує необхідність розгляду соціально-психологічних факторів, особистих мотивацій, соціальної взаємності, тиску з боку громадськості. Але якщо роль неокласичних економічних змінних є зрозумілою, то врахування в моделі нееконімічних змінних має певні складнощі. Проте доцільно доповнити модель такими змінними: змінною неризикованої поведінки у випадку потенційного прибутку й ризикованої поведінки у випадку потенційних втрат; змінними, що відображають вплив психологічного та соціального факторів. Практичне вирішення питання побудови моделі припускає існування декількох варіантів, але вибір конкретного варіанта вирішення цього питання – це завдання, яке потребує подальшого окремого дослідження.

Ключові слова: регуляторна політика, регуляторний акт, аграрна сфера, неокласична теорія, теорія перспектив.

Формул: 4. **Бібл.:** 15.

ШИБАЄВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені П. Василенка (вул. Артема, 44, Харків, 61002, Україна)
E-mail: shibaevanv@list.ru

УДК 347.441.14:338.43

ШИБАЄВА Н. В. Готовность субъектов хозяйствования соблюдать правила как составляющая эффективности регуляторной политики

Статья посвящена одной из составляющих эффективности регуляторной политики: готовности экономических субъектов, функционирующих в аграрной сфере, выполнять требования регуляторных актов. В статье проведено исследование и сравнение существующих подходов к экономическому анализу готовности следовать правилам, которые предусматривает регуляторная политика. Такой анализ позволяет установить, как существующие подходы объясняют поведение субъектов аграрной сферы и создаст теоретические предпосылки для возможного эмпирического анализа эффективности регуляторных действий со стороны государства. В статье сделаны выводы о том, что неоклассическая теория при объяснении поведения экономических субъектов акцентирует внимание на учете соотношения прибыли – затраты. При определенной ограниченности указанного подхода следует включить данные переменные в модель, объясняющую соблюдение субъектами требований регуляторной политики. Вместе с тем существует необходимость рассмотрения социально-психологических факторов, личных мотиваций, социальной взаимности, давления со стороны общественности. Но если роль неоклассических экономических переменных понятна, то учет в модели неэкономических переменных представляет определенную сложность. Тем не менее, целесообразно дополнить модель следующими переменными: переменной нерискованного поведения в случае потенциальной прибыли и рискованного поведения в случае потенциальных потерь; переменными, отражающими влияние психологического и социального факторов. Практическое решение вопроса построения модели предполагает существование нескольких вариантов, но выбор конкретного варианта решения этого вопроса – предмет дальнейшего самостоятельного исследования.

Ключевые слова: регуляторная политика, регуляторный акт, аграрная сфера, неоклассическая теория, теория перспектив.

Формул: 4. **Библ.:** 15.

ШИБАЄВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені П. Василенка (вул. Артема, 44, Харків, 61002, Україна)
E-mail: shibaevanv@list.ru

UDC 347.441.14:338.43

Shibaeva N. V. Readiness of Economic Entities to Abide by the Rules as Component of the Efficiency of Regulatory Policy

The article is aimed at one of the components of the efficiency of regulatory policy: readiness of the economic entities operating in the agricultural economic area to comply with the requirements of the regulatory acts. In the article the existing approaches to economic analysis of the readiness to abide by the rules, required by the regulatory policy, are studied and compared. This analysis allows to determine how the existing approaches explain the behavior of the entities of the agricultural economic area and also to create the theoretical background for the possible empirical analysis of the efficiency of regulatory actions by the State. In the article is concluded that the neoclassical theory in explaining the behavior of the economic actors focuses on the balance of profit – expenses. Given some limitations, this approach should include data variables in the model, which would explain the observance of requirements of the regulatory policy by the actors. However, there is also a need to address the social and psychological factors, personal motivations, social reciprocity and public pressure. Though the role of the neoclassical economic variables is well understandable, there are some difficulties with taking into account the uneconomical variables. However, it seems appropriate to add the following variables to the model: variable of the risk-free behavior in the case of potential profit and the riskful behavior in the case of potential losses; variables reflecting the influence of the psychological and social factors. A practical solution of building the model presupposes the availability of a few options, but the choice of the concrete solution of this particular issue must be the subject of a further independent research.

Key words: regulatory policy, regulatory act, agricultural economic area, neoclassical theory, prospects theory.

Formulae: 4. **Bibl.:** 15.

Shibaeva Natalya V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Marketing, Kharkiv P. Vasylenko National Technical University of Agriculture (vul. Artema, 44, Kharkiv, 61002, Ukraine)
E-mail: shibaevanv@list.ru

Українська аграрна сфера має потенціал, який, з одного боку, дозволяє їй стати локомотивом розвитку національної економіки та сприяти її ефективній інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів економічних суб'єктів, що функціонують в аграрному секторі, може дати мультиплікативний ефект для розвитку інших галузей національної економіки. Посилення процесів глобалізації вимагає адаптації до нових економічних та інституційних умов, а відповідно – удосконалення державного регулювання аграрного сектора як фактора розвитку аграрної сфери.

Питанням державного регулювання аграрної сфери присвячені праці вітчизняних вчених П. Саблука, М. Дем'яненка, А. Діброви, С. Кваші, М. Коденської, В. Онегіної та ін. У працях висвітлюються теоретико-методологічні засади державного регулювання економіки, аналізуються можливості та доцільність використання напрацювань у даній сфері закордонних вчених, пропонуються власні підходи до вдосконалення державного регулювання аграрної сфери. Дещо менше уваги приділяється такому аспекту державного регулювання в цілому та регуляторної політики зокрема, як реакція з боку економічних суб'єктів на дії держави, адже така реакція є одним з основних факторів ефективності політики держави. Тому уявляється актуальним проаналізувати цей аспект відносин держави з економічними суб'єктами, а саме, узагальнити існуючі в сучасній економічній науці підходи до пояснення ступеня прийнятливості вимог регуляторних дій держави.

Метою даної статті є аналіз і порівняння існуючих підходів до економічного аналізу готовності виконувати правила, що впроваджуються регуляторною політикою. Це дозволить по-перше, встановити, які існуючі підходи пояснюють поведінку суб'єктів, які функціонують в аграрній сфері, а по-друге, створити теоретичні передумови для можливого емпіричного аналізу ефективності регуляторних дій з боку держави.

Аграрна сфера відчуває фундаментальні зміни умов функціонування. Аграрії повинні пристосовуватися не тільки до зміни цінних сигналів, але і до нових інституціональних угод, які визначають рамки функціонування аграрної сфери в соціально-економічній системі (стосовно українських аграріїв, це, наприклад, адаптація до вимог ЄС і СОТ щодо технічного регулювання безпечності продукції).

Одна зі складових ефективності регулювання – це поведінка сільгоспвиробників. Вони можуть (або повинні) прийняти нові вимоги, однак зовсім не обов'язково, що вони перетворять *input and output mix* для мінімізації ефектів регулювання. Таким чином, підпорядкування правилам нового регуляторного акту набуває важливого значення. Невиконання правил у значних масштабах може нейтралізувати прийняття регуляторного акту або призвести до повної відмови від нього.

Економічна наука пропонує декілька підходів до аналізу готовності дотримуватися правил і вимог. У рамках неокласичного підходу, починаючи з роботи Г. Беккера [1], присвяченій економіці злочину, з'явилися різні теоретичні дослідження, в яких аналізується поведінка невідповідності (невиконання правил). Основним еле-

ментом цих досліджень є порівняння очікуваної вигоди суб'єкта у випадку непокори з імовірністю виявлення цієї непокори та витратами, які він при цьому понесе.

Положення неокласичної теорії пропонуємо застосовувати і для пояснення поведінки суб'єктів в аграрному секторі. У відповідності зі стандартною неокласичною моделлю фермер максимізує свій дохід в умовах обмеженості виробничих можливостей (за умови певного обмеження технологій виробництва). Стандартне рішення цього завдання оптимізації в короткостроковому періоді – це система взаємодії змінної попиту на вході та змінної пропозиції на виході, які є функцією входних і вихідних цін, нецінових факторів. Результат оптимізації відображається на подальшому рішенні сільгоспвиробників: зростаючі витрати виробництва (*input price increase*), як правило, призводять до зменшення змінної попиту на вході та пропозиції на виході. Зростаюча ціна на виході, з іншого боку, приводить до зворотного ефекту: зростаюча пропозиція на виході та зростаючий попит для змінної входу (*input*).

Дослідження впливу заходів регуляторної політики з погляду неокласичної теорії припускає виділення двох аспектів: регулювання розглядається як фактор, що в подальшому може стримувати можливості виробництва, і другий аспект: як наслідок, фермер має можливість порушити це правило.

Почнемо з аналізу першого аспекту. Регулювання (у випадку коли воно наприклад, передбачає введення більш жорстких вимог щодо стандартів якості) вважається стримуючим фактором для виробничих можливостей, і разом з тим, фактором, що впливає на технологію виробництва. Оскільки введення правил обмежує виробничі можливості (за винятком можливостей, які були нелімітовані положеннями регуляторного акту), у цілому вони, як очікується, призведуть до збільшення витрат виробництва.

Для цієї моделі Т. Херзфелд і Р. Джонгеніс [2] пропонують використовувати такі формули:

$$\text{Max}\{pq - wx|f(q, x, r; t)\}, \text{ коли } q = q(p, w, r; t) \\ \text{та } x = x(p, w, r; t),$$

де p, w, t – вектор вихідних цін, цін на вході й технологічні зміни.

Регуляторні заходи (\bar{r}) є обов'язковими та обмежують поведінку сільгоспвиробника. Підстановка результату взаємодії у функцію прибутку, зв'яже прибуток з режимом регулювання. Прибуток із впливом регулювання, як стримуючого фактора, буде нижче, ніж без нього: $\pi(p, w, \bar{r}, t) \leq \pi(p, w; t)$.

Проаналізуємо другий аспект. Як вже зазначалося, існує можливість того, що фермер порушить умови регулювання. Таким чином, фермер може вибрати рівень $r > \bar{r}$ замість обмеженого рівня \bar{r} . Якщо фермер порушує вимоги регуляторного акту, у нього є два шляхи: його порушення помітили й далі очікується покарання; його порушення не помітили. Якщо помітили, то додається штраф g , який представлений функцією в розмірі порушення:

$$g = g(r - \bar{r}).$$

Таким чином, якщо порушення помічене, то розмір штрафу розраховується за формулою:

$$g > 0, \text{ якщо } r > \bar{r} \left(\frac{qg}{qr} \geq 0, \frac{q^2 g}{qr^2} \geq 0, \forall r \right) \bar{r}.$$

Припустимо, що $\pi(p, w, r, t)$, де r – рівень регулювання, який обере фермер у випадку, якщо обмеження не будуть застосовані (рівень, що відповідає $d\pi/dg = 0$, або з нульовим впливом на маржинальний прибуток) [2].

Більш загальний результат від застосування обмежень може бути отриманий у процесі аналізу їхнього впливу на доходи і/або витрати (включаючи витрати додаткової трудомісткості на вході, витрати на бюрократичні процедури, паперову роботу, ведення обліку діяльності, ліцензування, сертифікацію тощо).

Оскільки змінні витрати (vc) (а, отже, і граничні витрати (mc), і таким чином, пропозиція є функцією регуляторних обмежень, впровадження обов'язкової регуляції, швидше за все, приведе до зрушення вгору кривої витрат. З огляду на практичну неможливість впливати на ціну продукту в умовах, близьких до досконалої конкуренції, величина пропозиції на виході зменшиться.

Таким чином, послаблення вимог регуляторного акту буде позитивно впливати на маржинальний прибуток (*marginal profit*) $d\pi/dg > 0$.

Але в недосконалої інституціональній системі не кожне порушення буде помічене. Т. Херцфельд і Р. Джонгеніл роблять припущення, що ймовірність виявлення порушення дорівнює θ . Якщо порушення помічене і застосовано санкції (штрафи), то прибуток фермера буде дорівнювати $\pi(p, w, r, t)$ за вирахуванням штрафу $g(r - \bar{r})$. Якщо порушення залишилося непоміченим, то прибуток фермера дорівнює $\pi(p, w, r, t)$. З огляду на ймовірність виявлення порушення очікуваний прибуток дорівнює $\theta(\pi(p, w, r, t) - g(r - \bar{r})) + (1 - \theta)\pi(p, w, r, t)$.

Оптимальна умова обчислюється за такою формулою:

$$(q\pi(p, w, r, t))/qr \geq \theta qg(r - \bar{r})/qr.$$

Відповідно фермер буде порівнювати маржинальний прибуток за умов порушення вимог регуляторного акту з очікуваним маржинальним штрафом. Як правило, він обере рівень r , при якому маржинальний прибуток (*marginal profit*) дорівнює очікуваному граничному штрафу [2].

Теоретичні дослідження показують, що поки очікувана корисність від порушення позитивна: усі виберуть рівень $r > \bar{r}$, тобто рівень, менший за той, що відповідає вимогам регуляторної політики [3].

Але емпірична перевірка даних теоретичних висновків привела до інших результатів.

У рамках реформи CAP, яка проводиться у країнах ЄС, фермери зобов'язані привести свою діяльність у відповідність із дев'ятнадцятьма існуючими раніше актами (*Statutory Management Requirements (SMR), Codes of Good Agricultural and Environmental Conditions (GAEC)*) для одержання одноразової виплати фермерам (*Single Farm Payment*).

Європейська комісія опублікувала дані про випадки недотримання фермерами норм регуляторних актів і

відповідній сплаті ними штрафів. Зокрема розглядався механізм крос-відповідності (механізм, що зв'язує прямі платежі фермерів органу, що стежить за дотриманням стандартів, щодо навколишнього середовища, безпеки харчових продуктів, рослин, здоров'я тварин і умов їхнього утримання, а також вимог щодо екологічного стану та родючості земель) [4].

Розмір штрафу за невиконання цих вимог складається із часткової втрати одноразової виплати фермерам (*Single Farm Payment*). Розмір штрафу починається від 1% від загальної виплати SFP. Мінімальний штраф становить 100 євро [5]. Загальна виплата може бути припинена у випадку значних порушень, наприклад, декларування більшої ділянки землі, ніж насправді.

Опубліковані дані про випадки недотримання фермерами норм регуляторних актів свідчать, що вони мали місце у 12% від числа всіх підконтрольних фермерів. А з цих 12% фермерів 68% заплатили мінімальні штрафи, тобто фактично недоотримали виплати від загальної суми SFP у розмірі 1% [3].

Отже, на виявлені порушення вимог крос-відповідності були накладені переважно невеликі штрафи. При цьому ймовірність перевірки крос-відповідності в аналізованому році була дуже мала ($\theta = 0,049$) [6].

Інший приклад готовності виконувати регуляторні вимоги стосується стандартів харчових продуктів для приватних виробників (*GlobalGAP* сертифікація). Невідповідність харчових продуктів таким нормам може спричинити накладення штрафу на виробника або втрату ним сертифікації. У межах *GlobalGAP* є три види санкцій: попередження, тимчасове відсторонення, скасування контракту та заборона на використання ліцензії або сертифіката. Однак відомості про таку невідповідність практично відсутні [6].

Готовність дотримуватися правил регуляторних актів частіше, ніж це повинно бути у відповідності з висновками неокласичної теорії, була виявлена в тому числі й при дослідженні такого явища, як ухилення від сплати податків у США [7].

Констатація того факту, що поведінка економічних суб'єктів є більш чесною, ніж це прогнозує неокласична теорія, сприяла появі значного числа публікацій, зокрема був сформульований феномен Харрингтона. Для пояснення такого явища Вінстон Харрингтон висунув такі твердження:

- 1) відносно більшості суб'єктів заходи щодо нагляду здійснюються досить рідко;
- 2) навіть при виявленні порушень рідко проводиться оцінка рівня штрафів та інших санкцій;
- 3) проте, вважається, що правил зазвичай дотримуються [8].

Одна з найбільш відомих альтернатив неокласичній теорії очікуваної корисності – це теорія перспектив, представлена Д. Каннеманом і А. Тверські [9]. Теорія заснована на результатах емпіричних спостережень, вона описує як індивідууми оцінюють втрати та виграші. Д. Каннеман і А. Тверські показали, що запропонований ними підхід може пояснювати неризиковану поведінку у випадку потенційного прибутку та ризиковану поведінку у випадку

потенційних втрат. Оцінки суб'єктивної цінності втрат і вигравів визначається з певної точки відліку. Функція суб'єктивної цінності, що проходить через цю точку, має s-подібний вигляд, асиметрія якого показує, що при деякому заданому значенні абсолютної цінності суб'єктивна цінність втрати вище, ніж суб'єктивна цінність виграву. Деякі типи поведінки в економіці можуть бути пояснені на основі теорії перспектив. Але необхідно зауважити, що подібне пояснення припускає відмову від таких постулатів неокласичної теорії, як транзитивність і незалежність переваг.

Таким чином, з даної теорії випливає, що кожний фермер буде оцінювати певне покарання по своєму. Фермери реагують по-різному, якщо вони зіштовхуються з різними розмірами штрафів, у випадку коли їхні дії не відповідають вимогам регуляторного акту. Практичне застосування цього висновку знайшло своє втілення у механізмі крос-відповідності. Цей механізм використовується шляхом накладення штрафів у відсотках від кожного конкретного випадку SFP.

Неокласична теорія найчастіше абстрагується від урахування неекономічних факторів. У той час, як дотримання фермерами вимог регуляторного акту не завжди можна пояснити максимізацією корисності: така поведінка може залежати саме від неекономічних факторів. Економічна наука акцентує увагу переважно на зовнішніх наслідках людської поведінки, тоді як психологія концентрується на внутрішніх мотивах поведінки. Відповідно до теорії Дж. Сьютінена і К. Куперана індивідууми схильні дотримуватися вимог закону до тих пір, поки вони вважають їх доцільними і відповідними своїм внутрішнім переконанням. Основним фактором змінної, яка визначає, чи будуть фермери підкорятися регуляторним актам, є їхнє ставлення до вимог регуляторного акту: чи є вони чесними і доцільними, а також ставлення до інституту, що визначає ці вимоги [10].

Для пояснення готовності з боку економічних суб'єктів виконувати вимоги регуляторного акту, використовується також соціологічна теорія позитивної взаємності Е. Фейчра і Х. Фішбахера [11]. Теорія припускає, що люди позитивно реагують на дружні дії без очікування подальшої вигоди від власних дій.

Підпорядкування правилам може бути також наслідком схильності інших суб'єктів виконувати вимоги регуляторних актів, вважають Б. Деффайнс і К. Флюйет [12]. Але різні групи суб'єктів можуть мати зовсім різні інтереси, наприклад, фермерська асоціація може бути проти жорстких норм, спрямованих на захист навколишнього середовища, у той час, як фермерське населення сільських районів буде підтримувати жорсткість норм. Дослідження інших вчених, засновані на результатах експериментів, підтверджують, що фермер скоріше буде діяти відповідно до вимог регуляторного акту, якщо більшість фермерів його групи будуть поважати ці норми [13].

Дж. Слемрод стверджує, що поведінка суб'єктів залежить від поведінки регулюючого державного органу. Якщо люди відчувають, що дії регуляторного органу спрямовані на захист їх інтересів, то вони більше згодні додержуватися вимог, навіть якщо поведінка безбилетника (*free-riding*) принесе їм більше вигід у короткостро-

ковому періоді. Автор називає таку поведінку взаємним альтруїзмом [14].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз існуючих сучасних підходів до пояснення готовності економічних суб'єктів, у тому числі й сільгоспвиробників, виконувати вимоги регуляторних актів дозволяє зробити такі висновки.

Неокласична теорія акцентує увагу на обчисленні співвідношення прибуток – витрати при поясненні поведінки економічних суб'єктів. При певній обмеженості даного підходу вважаємо, що варто включити дані змінні в модель, що пояснює дотримання суб'єктами вимог регуляторної політики. Слід зауважити, що недостатньо включати у модель тільки витрати, пов'язані з недотриманням (різні види покарань), але, так само, необхідно враховувати можливі витрати, пов'язані з виконанням вимог регуляторних актів (недоотримання частини прибутку). Також при побудові моделі необхідно враховувати змінні, які раніше вважалися неекономічними.

Як зазначає Н. Малишев, усі регуляторні політики засновані на поєднанні економічних, правових і публічних принципів [15]. Доцільним буде внесок у побудову моделі психологічної й соціологічної науки, тому що існує необхідність розгляду соціально-психологічних факторів, особистих мотивацій, соціальної взаємності, тиску із боку громадськості.

Роль класичних економічних змінних є зрозумілою, їх введення в модель, яка пояснює готовність підпорядковуватися вимогам регуляторної політики, є відносно простим. Складніше застосувати неекономічні змінні. Усі розглянуті вище теорії не дають відповіді на питання, які саме змінні варто включати в аналіз.

Вважаємо, модель, що пояснює готовність виконувати вимоги регуляторної політики, повинна базуватися на змінних, що використовує неокласична теорія: маржинальний прибуток за умов порушення вимог регуляторного акту, маржинальний штраф. При цьому необхідно враховувати можливі витрати, пов'язані з виконанням вимог регуляторних актів (недоотримання частини прибутку). Проте доцільно доповнити модель такими змінними: змінною неризикованої поведінки у випадку потенційного прибутку та ризикованої поведінки у випадку потенційних втрат, змінною, яка відображає вплив психологічного фактора: ставлення до вимог регуляторного акту та до державного органу, що запроваджує відповідний акт; також змінними, які відображають вплив соціального фактора: схильність інших суб'єктів виконувати вимоги регуляторних актів, поведінка державного органу, що здійснює регуляторний вплив.

Практичне вирішення питання побудови моделі припускає існування декількох варіантів, наприклад, неекономічні змінні можна оцінювати непрямим чином за допомогою набору проксимінних. Також дослідження економетрії, присвячені інструментальному оцінюванню лінійної регресійної моделі, припускають врахування так званих пропущених істотно пояснюючих змінних при використанні метода найменших квадратів (МНК). Але вибір конкретного варіанта вирішення цього пи-

тання – це завдання, яке потребує подальшого окремого дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Becker G.** Crime and Punishment: An Economic Approach / G. Becker [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf>
2. Economics of Compliance: a Review of Theories and an Application to Agriculture [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.iamo.de/uploads/media/2_Herzfeld_Jongeneel_CD.pdf
3. **Andreoni J.** Tax Compliance / J. Andreoni, B. Erard, J. Feinstein // *Journal of Economic Literature*. – 1998. – N 36(2). – P. 818 – 860.
4. Agriculture and Rural Development [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/envir/cross-compliance/index_en.htm
5. Cross-compliance Rules Agreed // *Agra Focus*. – 2008. – No 144. – P. 8 – 9.
6. Report from the Commission to the Council on the Application of the System of Cross-compliance, COM (2007) 147 final, Brussels, Commission of the European Communities [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/crosscom/com147_en.pdf
7. **Alm J.** Why do People Pay Taxes? / J. Alm, G. H. McClelland, W. D. Schulze // *Journal of Public Economics*. – 1992. – N 48(1). – P. 21 – 38.
8. Матеріали конференції по економічним аспектам забезпечення збереження природоохоронного законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/env/outreach/49102237.pdf>
9. **Kahneman D.** Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk / D. Kahneman, A. Tversky // *Econometrica*. – 1979. – No 47(2). – P. 263 – 292.
10. **Sutinen J. G.** A Socio-economic Theory of Regulatory Compliance / J. G. Sutinen, K. Kuperan // *International Journal of Social Economics*. – 1999. – N 26 (1/2/3). – P. 174 – 193.
11. **Fehr E.** Why Social Preferences Matter: The Impact of Non-Selfish Motives on Competition, Cooperation and Incentives / E. Fehr, U. Fischbacher // *Economic Journal*. – 2002. – N 112 (478). – P. 1 – 33.
12. Legal versus Normative Incentives under Judicial Error [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=1005415>
13. **Bohnet I.** Social Comparisons in Ultimatum Bargaining / I. Bohnet, R. J. Zeckhauser // *Scandinavian Journal of Economics*. – 2004. – N 106(3). – P. 495 – 510.
14. **Slemrod J.** Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion / J. Slemrod // *Journal of Economic Perspectives*. – 2007. – N 21 (1). – P. 25 – 48.
15. **Мальшев Н.** Эволюция регуляторной политики в странах – членах ОЭСР / Мальшев Н. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.oecd.org/gov/regulatory-policy/42051724

REFERENCES

- Andreoni, J., Erard, B., and Feinstein, J. "Tax Compliance". *Journal of Economic Literature*, no. 36 (2) (1998): 818-860.
- "Agriculture and Rural Development" http://ec.europa.eu/agriculture/envir/cross-compliance/index_en.htm
- Alm, J., McClelland, G. H., and Schulze, W. D. "Why do People Pay Taxes?". *Journal of Public Economics*, no. 48 (1) (1992): 21-38.
- Becker, G. "Crime and Punishment: An Economic Approach" <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf>
- Bohnet, I., and Zeckhauser, R. J. "Social Comparisons in Ultimatum Bargaining". *Scandinavian Journal of Economics*, no. 106 (3) (2004): 495-510.

"Cross-compliance Rules Agreed". *Agra Focus*, no. 144 (2008): 8-9.

"Economics of Compliance: a Review of Theories and an Application to Agriculture". http://www.iamo.de/uploads/media/2_Herzfeld_Jongeneel_CD.pdf

Fehr, E., and Fischbacher, U. "Why Social Preferences Matter: The Impact of Non-Selfish Motives on Competition, Cooperation and Incentives". *Economic Journal*, no. 112 (478) (2002): 1-33.

Kahneman, D., and Tversky, A. "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk". *Econometrica*, no. 47 (2) (1979): 263-292.

"Legal versus Normative Incentives under Judicial Error" <http://ssrn.com/abstract=1005415>

"Матеріали конференції по економічним аспектам забезпечення збереження природоохоронного законодавства" [Proceedings of the conference on the economic aspects of enforcement of environmental legislation]. <http://www.oecd.org/env/outreach/49102237.pdf>

Malyshev, N. "Evolutsiia regulatornoy politiki v stranakh - chlenakh OESR" [The evolution of regulatory policy in the countries – members of the OECD]. www.oecd.org/gov/regulatory-policy/42051724

"Report from the Commission to the Council on the Application of the System of Cross-compliance" http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/crosscom/com147_en.pdf

Slemrod, J. "Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion". *Journal of Economic Perspectives*, no. 21 (1) (2007): 25-48.

Sutinen, J. G., and Kuperan, K. "A Socio-economic Theory of Regulatory Compliance". *International Journal of Social Economics*, no. 26 (1/2/3) (1999): 174-193.